

Наливайко Т. Осуществление общественного контроля над процессом очистки власти в Украине. Научная статья посвящена исследованию основных принципов осуществления общественного контроля над процессом очистки власти в Украине. Рассматривается положительный опыт деятельности общественных советов при органах государственной власти в других государствах, в частности порядок формирования состава общественных советов. Отмечается, что порядок отбора и назначения членов Общественного совета по вопросам люстрации при Министерстве юстиции Украины должен обеспечить очистку украинской власти в соответствии с принципами объективности, прозрачности и публичности. Выделяются основные нормативно-правовые акты Украины, которые регулируют организацию и осуществление общественного контроля над процессом очистки власти. Исследуется порядок создания и функционирования Общественного совета по вопросам люстрации при Министерстве юстиции Украины. Анализируются основные правовые средства контроля Общественного совета за процессом люстрации, а также ее взаимодействие с другими органами, на которые возложена обязанность по обеспечению выполнения мероприятий, которые указаны в Законе Украины «Об очистке власти». Определяются направления усовершенствования механизма участия общественности в процессе очистки власти.

Ключевые слова: общественный контроль, общественные советы, основы общественного контроля, люстрация.

Nalivayko T. Public Control Realization over the Process of Cleansing Power in Ukraine. The present article deals with the peculiarities of the basic principles of public control over the process of cleansing power in Ukraine. The author was considering the positive experience of community councils within the state power in other countries, including the procedure of assignment the members of community councils. A conclusion is made that the order concerning the procedure of selection and appointment of the members of the Public Council on lustration at the Ministry of Justice of Ukraine should provide the renewal of Ukrainian state power in accordance with the principles of objectivity, transparency and publicity. The main legislative acts of Ukraine governing the organization and implementation of public control over the process of cleansing power have been defined. The order of formation and functioning of the Public Council on lustration process in the Ministry of Justice of Ukraine has been investigated. The basic legal instruments of control in lustration process and the interaction of the Public Council with other bodies, which should provide the realization of the Law of Ukraine «On cleansing of power» were analyzed. The areas of improvement in the mechanism of public participation over the process of cleansing power are defined.

Key words: social control, community councils, principles of public control, lustration.

УДК 340.11

О. Юхимюк

Способи викладу принципів права у нормативно-правових актах

У статті здійснено теоретичний аналіз способів, прийомів юридичної техніки, спрямованих на формулювання принципів права в національному законодавстві. Обґрунтовано висновок, згідно із яким принципи права визнаються основою правової системи. Вони формулюються в нормативно-правових актах у вигляді політичних гасел, сприяють формулюванню правової оцінки певного явища, можуть бути закріплені у формі чіткої директиви, містити терміни оціночного характеру чи формулу справедливості. Окремою групою є принципи, обмежені винятками, та принципи, що обмежують сферу дії норм права.

Ключові слова: принципи права, правова система, нормативно-правовий акт, оціночні поняття.

Постановка проблеми. В сучасній Україні зростає безпосередній регулюючий вплив принципів права на суспільні відносини. Часто принципи права, визнані на міжнародному та регіональному рівні, стають частиною національного законодавства як шляхом ратифікації міжнародного акта, так і шляхом імплементації, тобто включення положень міжнародного акта в національний нормативно-правовий акт. Власне питання закріплення принципів права в національних нормативно-правових актах, а також адекватне тлумачення та реалізація принципів права як ефективного регулятора суспільних відносин на сьогодні набуває особливої актуальності та

практичного значення. При цьому йдеться як про принципи міжнародного права, так і про принципи внутрішньодержавного права.

Стан дослідження. Проблема формування принципів права не обділена увагою як зарубіжної так і вітчизняної юридичної науки, зокрема окремі аспекти висвітлюються у працях М. Байтіна, В. Баранова, Г. Борисова, В. Бородянського, Є. Бурлая, О. Васильєва, С. Кожевнікова, М. Козюбри, А. Колодія, Ю. Кудрявцева, О. Кузнєцова, В. Основіна, С. Погребняка, О. Полякова, В. Ронжина, О. Смирнова, М. Цвіка, Л. Явича. Крім того, різноманітні питання, пов'язані з природою принципів права, розв'язувалися представниками галузевих наук, зокрема, С. Братусем, В. Грибановим, Р. Лівшицем, В. Нікітинським, Г. Свердником та ін.

Метою статті є теоретичний аналіз способів, прийомів юридичної техніки, спрямованих на формулювання принципів права в національному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Перш за все необхідно визначити саме розуміння принципів права. Враховуючи позиції в цьому питанні таких вчених, як А. Колодій [1], М. Байтін [2], Т. Фулей [3] та ін., під принципами права варто розуміти основоположні ідеї, нормативні засади позитивного права, що визначають сутність та спрямованість правового регулювання.

Найперше необхідно вказати, що принципи права використовуються для формулювання політичних гасел. Як і безпосередньо в текстах нормативно-правових актів, так і в преамбулах до них можна зустріти політичні гасла, що є вираженням елементів політичної програми в тексті нормативно-правового акта. Формулювання такого роду часто є підставою визнавати принципами права, оскільки вони закріплюють основоположні ідеї, нормативні засади державного та суспільного ладу. Такий характер мають окремі норми Конституції України, наприклад, ч. 2 ст. 5 вказує, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, тим самим закріплюючи принцип народовладдя. Або ж ч. 3 ст. 36 Конституції України передбачає, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви, жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Таким чином закріплюється статус України як світської держави, принцип відокремленості держави від церкви та ін.

По-друге, принципи права сприяють формулюванню правових оцінок (особливо преференційних). Для розуміння принципу права на основі правового тексту особливо важливими є положення, що виражають високу оцінку якогось явища, охоронюваного правом. До них належать норми, що охороняють певні соціальні цінності (наприклад, ч. 1 ст. 3 Конституції України зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; ч. 3 ст. 51 Конституції України зазначає, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою).

Норми права можуть також формулювати принципи, що зобов'язують враховувати певні цінності. Наприклад, ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України «Принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань» закріплює положення про те, що кримінально-виконавче законодавство, виконання і відбування покарань ґрунтуються на принципах невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань. Саме тут сформовані ціннісні орієнтири, на яких має ґрунтуватись виконання покарань.

Окремі положення нормативно-правових актів виражають преференційні оцінки та зобов'язують діяти відповідно до цих оцінок. Наприклад, ч. 2 ст. 213 Сімейного кодексу України «Особи, які мають переважне перед іншими право на усиновлення дитини» зазначає, що переважне право на усиновлення дитини має подружжя.

Також принципи права можуть бути закріплені в нормативно-правовому акті у формі чіткої директиви, що зобов'язує державні органи дотримуватись певної формули поведінки в певній сфері суспільного життя. Наприклад, ст. 62 Конституції України містить відому презумпцію невинуватості, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

У нормах-принципах часто зустрічаються словосполучення оціночного характеру (наприклад, п. 6 ст. 3 Цивільного кодексу України передбачає принцип справедливості, добросовісності та розумності як засаду цивільного законодавства), за допомогою яких законодавець опосередковано

визначає, який стан речей має бути досягнутий за допомогою права, вказуючи на схвалення такого результату.

Такі положення інтерпретуються найчастіше як норми, що мають широку сферу застосування чи широку абстрактну сферу правового регулювання і зобов'язують охороняти певні соціальні блага, як правило не визначаючи способи їх забезпечення (наприклад, принцип верховенства права, передбачений у п. 1 ч. 1 ст. 7 та ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України), або визнають пріоритет в охороні певних цінностей (наприклад, ч. 1 ст. 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека найвищою соціальною цінністю). Тлумачення принципів такої категорії передбачає також тлумачення оціночних понять, закладених в них.

В окремих випадках у виражених в нормативно-правових актах принципах права законодавець вкладає формулу справедливості. Оскільки принципи права нерідко закріплюються в Конституції, вони мають ключове значення для правової системи. Положення, в яких сформульовані такі принципи, по суті є вираженням принципу справедливості (наприклад, ч. 1 ст. 61 Конституції України вказує, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення). Такі положення тлумачаться як директиви, що зобов'язують державні органи дотримуватись певної формули справедливості в певній сфері суспільного життя, наприклад, ч.1 ст. 24 Конституції України передбачає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом). В такому випадку принципом права потрібно вважати не саму формулу справедливості, а директиву, що зобов'язує дотримуватись цієї формули.

Ще однією групою законодавчо закріплених принципів права є принципи, обмежені винятками, та принципи, що обмежують сферу дії норм права. З огляду на використовувану нормотворчу техніку, можна спостерігати такий спосіб формулювання принципів права, коли одне положення (розміщене як правило в загальній частині даного акта).

Стаття чи інша структурна одиниця даного нормативно-правового акта, яка формулює даний принцип, може сама передбачати виключення з нього. Наприклад, п. 2 ст. 3 Цивільного кодексу України містить положення про неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом. З положень даного типу впливає принцип права (в даному випадку принцип неприпустимість позбавлення права власності), але одночасно формулюється компетенційна норма, керуючись якою певні державні органи (зокрема, суд) одержують повноваження щодо визначення винятків у даній сфері, тобто випадків, що суперечать даному принципу.

Можлива також ситуація, що норма, яка містить принцип права, вказує на можливі виключення, що сформульовані в окремих нормах того самого чи іншого нормативного акта, наприклад, ч. 2 ст. 27 Кримінального процесуального кодексу України вказує, що кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито, але слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадках, передбачених положеннями цієї ж статті.

Отже, охарактеризовані вище норми права закріплюють принципи права, які обмежені винятками.

Інколи принципами права визнаються сформульовані в нормах директиви (вказівки), з яких не передбачені винятки, проте саме такі вказівки мають характер виключень оскільки обмежують сферу застосування певних загальних норм, що не вважаються принципами права. Наприклад, ч. 2 ст. 5 Кримінального кодексу передбачає, що закон про кримінальну відповідальність, який встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі. Така вказівка-принцип обмежує сферу застосування загальної правової норми, яка, можливо, діє на момент розгляду справи чи винесення рішення по справі, але не діяла на момент вчинення злочину. Тож суд, при винесенні рішення, зобов'язаний цей момент врахувати.

Варто також відмітити випадки, коли одна норма формулює принцип права, інша формулює вказівку, що розширює застосування чи унормування даного принципу. Такі вказівки інколи також визнаються принципами права. Наприклад, ч. 1 ст. 6 Кримінального кодексу України вказує, що особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом. Але разом з тим іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим

Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України (ч. 1 ст. 8 Кримінального кодексу України).

Принципи права можуть висловлюватись як у зобов'язуючих, так і в уповноважуючих нормах права, що наділяють певних суб'єктів суб'єктивними правами. Формулювання зобов'язуючих правових норм безперечно полегшує визнання їх принципами права. Особливо це стосується випадків, коли мовний контекст інтерпретованої норми, її виразне аксіологічне обґрунтування чи широка сфера застосування дозволяє припускати, що ця норма має основоположний характер.

Багато положень, що містяться в нормативно-правових актах вищої юридичної сили, мають форму висловлювання, в яких стверджується, що певним суб'єктам належать певного роду суб'єктивні права. До норм цього виду належать наприклад, ст. 59 Конституції України, яка передбачає право кожного на правову допомогу. Вказані норми формулюють політичні, соціально-економічні права і свободи, що стосуються окремих цінних для особи благ.

Висновки. Принципи міжнародного та внутрішньодержавного права часто фіксуються у статтях нормативно-правових актів, як формі права, найбільш характерній для вітчизняної правової системи. Перш за все принципи права використовуються для формулювання політичних гасел безпосередньо в текстах нормативно-правових актів, а також в преамбулах до них. Також принципи права сприяють формулюванню високої оцінки певного явища, охоронюваного правом, або можуть бути закріплені в нормативно-правовому акті у формі чіткої директиви. Крім того, нерідко в нормах-принципах зустрічаються терміни оціночного характеру чи викладається формула справедливості. Окремою групою законодавчо закріплених принципів права є принципи, обмежені винятками, та принципи, що обмежують сферу дії норм права, а також директиви (вказівки), з яких не передбачені винятки, проте саме такі вказівки мають характер виключень оскільки обмежують сферу застосування певних загальних норм, що не вважаються принципами права.

Джерела та література

1. Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій. – К: Юрінком Інтер, 1998. – 216 с.
2. Байтин М. И. О принципах и функциях права: новые моменты [Текст] / М. И. Байтин // Правоведение. – 2000. – № 3. – С. 4-16.
3. Фулей Т. А. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2003. – 18 с.

Юхимюк О. Способы изложения принципов права в нормативно-правовых актах. В современной Украине растет непосредственное регулирующее влияние принципов права на общественные отношения. Часто принципы права, признанные на международном и региональном уровне, становятся частью национального законодательства как путем ратификации или имплементации, так и путем изложения в статьях нормативно-правовых актов. Вопрос закрепления принципов права в национальных нормативно-правовых актах, а также адекватное толкование и реализация принципов права на сегодня приобретает особенную актуальность.

Принципы права формулируются в нормативно-правовых актах в виде политических лозунгов, способствуют формулировке правовой оценки определенного явления, могут быть закреплены в форме четкой директивы, содержат категории оценочного характера или формулу справедливости. Отдельной группой являются принципы, ограниченные исключениями, принципы, которые ограничивают сферу действия норм права, и принципы, из которых не предусмотрены исключения, однако их формулировка имеет характер исключений, поскольку ограничивает область применения общих норм, которые не считаются принципами права.

Ключевые слова: принципы права, правовая система, нормативно-правовой акт, оценочные понятия.

Iukhymiuk O. Methods of Exposition of Principles of Law in Normative-legal Acts. In modern Ukraine direct regulative influence of principles of law on public relations is growing. Often principles of the law confessed at international and regional level become the part of national legislation both by ratification or implementation and by the way of exposition in the articles of normative-legal acts. A question of fixing of principles of law in national normative-legal acts, and also adequate interpretation and realization of principles of law acquire the special actuality nowadays.

Principles of law are formulated in normative-legal acts as political slogans, they assist the formulation of legal estimation of the certain phenomenon, can be envisaged in form of a clear directive, contain the categories of evaluation character or formula of justice. A separate group are the principles limited to the exceptions, that limit the sphere of action of norms of law, and principles from that the

exceptions are not envisaged, however their formulation has character of exceptions as they limit the sphere of application of general norms which are not considered principles of law.

Key words: principles of law, legal system, normative-legal act, evaluation concepts.

УДК 37.014:314.7(091)

*Y. Hoffman,
Yul. Hoffman*

Educational Migration Processes from the Perspective of History, Law and Sociology

The article presents an overview of educational migration processes from the perspective of history, law and sociology. It aims to introduce the reader to the general issues connected with migration flows of students around the globe and in Poland. Author points out and specifies the difference between a foreign student and a mobile student, what is of vital importance for the research. To give a better structure to the article, author decides to present all the data in accordance with three main groups: presenting main destination points for foreign students, defining main donor-countries of the mobile students and the reasons for choosing the country to study. Author also pays attention to Polish migration processes, trying to analyze the evolution of these processes in a historical flow.

Key words: right to education, educational migration, European educational programs, international student, mobile student.

Presentation of the scientific problem and its significance. For a long time, migration flows were and still are of growing interest of researchers. Most of the researchers pay much attention to the movement of migrant workers, as well as irregular migrants. Still not many scientific researchers pay attention to educational migration. Presented paper aims to fill the gap in the migration topic.

Main content and justification of the study results. The cross-border higher education in the last twenty years may be basically described in just two words: growth and diversity. Growth refers to the amount of international students around the globe, the number of which grows steadily each year. Diversity refers to the student mobility as a new form of a global migration process standing «in the front row», right behind the migration leader – the labor migration.

The visible growth of the migration movements in the past years can be analyzed from different angles. The major part of the existing studies and publications present the situation from the point of view of economic migration, concentrating on the specific regions. This can be explained by the fact, that labor (economic) migration is the biggest part of the global migration processes in the world. The educational migration naturally took a back seat.

The increased interest in cross-border education can be associated with the 90's – that is when it became a dynamically growing issue. Few elements that probably affected this process were:

- 1) Easier movement of persons connected f. e. with the collapse of the Eastern Bloc and the fast growth of the European Union;
- 2) The launch of European Educational Programs (Erasmus, Socrates);
- 3) Change in the government's attitude, who started to see foreign students as a chance for economic development of the country, not a threat towards it;
- 4) The reduction in the costs of traveling;
- 5) Change in the approach of the universities that have begun active recruitment of foreign candidates, as a mean to generate more income, as well as an element of raising the prestige of the institution.

Before going straight to the statistic data, it is worth mentioning, that it is rather hard to present the precise and absolute picture of the issue of international students around the globe. The complications are created by the fact, that there are some solid gaps in information available in this sphere. Existing data come from different sources, different periods, and often present the situation partially or only from some angle [1]. Despite constant efforts to improve international statistical data on international student mobility, some serious imperfections still exist. Although most researchers attempt to list non-resident foreign students who